

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนนครระยองวิทยาคม (วัดโขดไต้) สังกัดเทศบาลนครระยอง ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน โดยผู้วิจัยได้นำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. สภาพทั่วไปของโรงเรียนนครระยองวิทยาคม (วัดโขดไต้)
2. แนวคิดในการบริหารโรงเรียน
 - 2.1 ความหมายของการบริหารโรงเรียน
 - 2.2 ขอบข่ายการบริหารโรงเรียน
3. การบริหารงานวิชาการ
 - 3.1 การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น
 - 3.2 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้
 - 3.3 ครุภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม
5. การวิจัยเชิงคุณภาพ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สภาพทั่วไปของโรงเรียนนครระยองวิทยาคม (วัดโขดไต้)

ประวัติโรงเรียนและข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

ผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนนครระยองวิทยาคม (วัดโขดไต้) (2553, หน้า 1-5) กล่าวถึงประวัติโรงเรียนและข้อมูลพื้นฐานทั่วไปโรงเรียนนครระยองวิทยาคม (วัดโขดไต้) สังกัดเทศบาลนครระยอง กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ตั้งอยู่ เลขที่ 32 ถนนราษฎร์บำรุง ตำบลเนินพระ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง 21000 “โรงเรียนนครระยองวิทยาคม (วัดโขดไต้)” เกิดจากแนวความคิดของชุมชนร่วมกับนายกเทศมนตรีนครระยอง นายวรวิทย์ สุภโชคชัย ในการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและจัดการศึกษาหลากหลายรูปแบบ ให้นักเรียนและผู้ปกครองมีโอกาสเลือกเรียนตามอัจฉริยภาพของตนเอง อีกทั้งเป็นการรองรับนักเรียนในเขตเทศบาลนครระยองและนักเรียนที่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครระยอง ให้มีที่เรียน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนและเป็นทางเลือกของผู้ปกครอง ในการหาสถานที่ศึกษาต่อ

ให้กับบุตรหลานในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 (ในปีการศึกษา 2555) และจะเปิดสอนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ทางเทศบาลนครระยองจึงดำเนินการขอจัดตั้งโรงเรียนต่อกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ในปี พ.ศ. 2551 และเริ่มดำเนินการจัดการศึกษาในปีการศึกษา 2552 เป็นปีแรก ตั้งแต่ 1 เมษายน พ.ศ. 2552 โดยมี นายบุญสืบ เจริญรัตน์ ที่ปรึกษานายกเทศมนตรีนครระยอง อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาลวัดโจดทิมทาราม เป็นประธานกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และมอบหมายให้ นายชณินทร์ บรรจงอักษร รองผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาลวัดโจดทิมทาราม ปฏิบัติหน้าที่ผู้อำนวยการ โดยใช้สถานที่ของวัดโจดใต้ และใช้อาคารเรียนเดิมของโรงเรียนวัดโจดทิมทาราม จำนวน 3 อาคารเรียน มีเนื้อที่ 6 ไร่เศษ อาคารอำนวยการ 1 หลัง ห้องน้ำ 2 หลัง ปัจจุบัน มีอาคารเรียน จำนวน 3 หลัง มีอาคารบูรณาการ 2 ชั้น (อาคารอเนกประสงค์) ชั้นล่างเป็นห้องปฏิบัติงานของผู้อำนวยการ และเป็นพื้นที่ใช้สอยทั่วไป ชั้นบนใช้เป็นห้องประชุมขนาดใหญ่ ต่อมา นายชณินทร์ บรรจงอักษร สอบคัดเลือกเป็นผู้อำนวยการโรงเรียน ในปี พ.ศ. 2553 มีการจัดการเรียนการสอน 3 หลักสูตร คือ วิทยาศาสตร์ (สสวท.) เสริมภาษา (EIT) และทั่วไป โดยมีการทำสัญญาความร่วมมือทางการศึกษาระหว่างเทศบาลนครระยองกับคณะครุศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และจัดกระบวนการเรียนการสอนแนวเดียวกับโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในด้านวิชาการ การอบรมครู การทำสื่อการเรียนการสอน ฯลฯ เพื่อพัฒนานักเรียนและครูให้มีศักยภาพในทุกด้าน สำหรับในปีการศึกษา 2555 มีนักเรียน ทั้งหมด 455 คน และมีผู้บริหาร จำนวน 1 คน รองผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 1 คน ข้าราชการครู จำนวน 20 คน ผู้ช่วยเจ้าหน้าที่การเงิน 1 คน นักการภารโรง 2 คน นักศึกษาฝึกสอน จาก สพล. จังหวัดชลบุรี 1 คน เกียรติประวัติของโรงเรียนที่ผ่านมา ผู้อำนวยการโรงเรียน ได้รับรางวัลผู้บริหารสถานศึกษาดีเด่นด้านการป้องกันและการแก้ไขปัญหาเสพติดในสถานศึกษาประจำปี พ.ศ. 2555 ครูได้รับรางวัล การแข่งขันคนเก่งท้องถิ่นระดับประเทศ ได้รับรางวัลเหรียญทองแดง สาระสังคม ปี พ.ศ. 2554 นักเรียนได้รับรางวัล กีฬาระดับภาค การแข่งขัน อปท. ประเภทกระโดดไกล ได้รับเหรียญทอง เป็นตัวแทนของภาคตะวันออก ไปแข่งระดับประเทศปี พ.ศ. 2554 ได้รับเหรียญทองแดง กีฬาป้องกัน เต็ม-คู่ รางวัลเหรียญทองระดับภาคตะวันออก เป็นตัวแทนไปแข่งระดับประเทศ ปี พ.ศ. 2554 และเป็นตัวแทนประเทศไทยไปเก็บตัวเยาวชนกีฬาป้องกันที่ประเทศฟินแลนด์ ความสำเร็จได้รับการยอมรับเป็นที่ประจักษ์ ทั้งหมดเกิดจากการทุ่มเททำงานของผู้บริหาร คณะครู ผ่านการประกาศวิสัยทัศน์ของโรงเรียนว่า “มุ่งส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขตามวิถีแบบไทยโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม”

บรรยากาศของโรงเรียน โรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่ธรณีสงฆ์ ของวัดโจดใต้ ทิศเหนือติดลำคลองสาธารณะ มีถนนลาดยางตลอด ทิศตะวันออกติดถนนเทศบาล ทิศใต้ติดถนนล้อมรอบและ

แม่น้ำระยองทิศตะวันตกเป็นถนนและสนามกีฬาเป็นพื้นที่ของวัด โขคดี ภูมิทัศน์ทั่วไปได้รับการดูแล ตกแต่ง อย่างเอาใจใส่ สวนหย่อมบริเวณอาคารต่าง ๆ มีการปลูกต้นไม้เป็นแนวรั้วของ โรงเรียน มีต้นไม้ขนาดใหญ่หลายชนิด อาทิ เช่น ต้นยางนา ต้นไทร ต้นกระถินณรงค์ ต้นประดู่ ต้นอินทนิล ต้นควินิน ต้นมะฮอกกานี ซึ่งท่านเจ้าอาวาสได้ปลูกไว้ และขึ้นเองตามธรรมชาติ ส่วนหนึ่ง มีสนามหญ้า ของบริเวณ โรงเรียนและของวัด ซึ่งใช้ร่วมกัน ร่มรื่น สวยงาม มีการดูแล ตกแต่งเป็นอย่างดี บริเวณสนาม ทิศตะวันออก มีการประดิษฐานพระพุทธรูปปางประทานพร เป็นที่เคารพสักการะของครูอาจารย์ พร้อมมีสนามวอลเลย์บอล และบาสเกตบอล ในบริเวณมุมอาคาร 2 มีการติดรูปพระบรมฉายาลักษณ์ ขนาดกว้างเท่ากับความกว้างของตัวอาคาร สูงเท่ากับตึก 3 ชั้น ตราประจำโรงเรียน เป็นฉัตร 3 ชั้น ทางพระพุทธศาสนา หมายถึง พระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แสดงถึงที่มาของ โรงเรียนว่าพัฒนามาจากพื้นที่ของวัด โขคดี นักเรียนจึงเป็นคนดี มีจริยธรรม คุณธรรม วัฒนธรรมไทย

แสงยอดฉัตร หมายถึง แสงสว่างแห่งปัญญาเป็นแนวทางส่องชีวิตให้อยู่ในสังคมได้อย่าง มีความสุข รัศมี 9 แฉก หมายถึง รัชกาลที่ 9 พระองค์ทรงเป็นที่เคารพรักและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับ นักเรียนและคนไทยทุกคน โดยเน้นเรื่องความพอเพียง

สีประจำโรงเรียน “ชมพู-ขาว” หมายถึง ความรักที่บริสุทธิ์เปี่ยมด้วยความอบอุ่นและ ความสุข ต้นไม้ประจำโรงเรียน “ต้นไทร (ใช้เรียกชื่อว่า ร่มไทร)”

วิสัยทัศน์

มุ่งส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียน ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขตามวิถีแบบไทย โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม

พันธกิจ

1. พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
2. จัดการศึกษาตามอัจฉริยภาพของผู้เรียนและมุ่งเน้นในวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษและเทคโนโลยี
3. พัฒนาบุคลากรในโรงเรียนให้มีความเป็นครูมืออาชีพ เจริญก้าวหน้าในทุกด้าน พร้อมสวัสดิการ
4. พัฒนาให้นักเรียนมีคุณภาพเต็มศักยภาพ มีระเบียบวินัย มีคุณธรรม จริยธรรม ปลูกฝังความรักชาติ นับถือศาสนา เคารพเทิดทูนพระมหากษัตริย์และยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
5. ส่งเสริมให้ผู้เรียนรักษานบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมไทย และอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมพร้อมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทั้งระบบ

เป้าหมายในการจัดการศึกษา

1. ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเต็มศักยภาพ มีคุณภาพและประสิทธิภาพ
2. ผู้เรียนมีระเบียบวินัย มีคุณธรรม จริยธรรม มีเหตุมีผล มีเจตคติที่ดี ดำรงตนอย่างพอเพียง อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

3. บุคลากรมีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอน

4. ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม

ปรัชญา

ศึกษา วิรุฬหิ สมฺปตฺตา การศึกษาทำให้เจริญงอกงาม

คำขวัญ

“พัฒนาคน เป็นคนดี ก้าวทันเทคโนโลยี มีวิถีความเป็นไทย ใช้ชีวิตแบบพอเพียง”

การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนนครรชชะของวิทยาคม (วัดโขดใต้)

การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนยึดหลักการจากคู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิเทศบุคคล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 ก, หน้า 32-73) โดยกำหนดการบริหารงานวิชาการ ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 สาระแกนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ
2. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน รวมทั้งมีการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม แหล่งเรียนรู้ ให้เอื้อต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ และมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชน ผู้ปกครอง เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนตามความเหมาะสม
3. การวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน โดยเน้นการประเมินตามสภาพจริงอย่างต่อเนื่องจากกระบวนการ การปฏิบัติ และผลงาน
4. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
5. การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ประสานความร่วมมือในการผลิต จัดหา พัฒนาและการใช้สื่อ เทคโนโลยี จากบุคคล องค์กร หน่วยงานและสถาบันอื่น
6. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยการสำรวจแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกในการจัดตั้ง ส่งเสริม พัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ใช้ร่วมกัน
7. การนิเทศการศึกษา จัดระบบการนิเทศงานวิชาการและการเรียนการสอนภายในสถานศึกษาในรูปแบบที่หลากหลายและเหมาะสมกับสถานศึกษา
8. การแนะแนวการศึกษา จัดระบบการแนะแนวที่เชื่อมโยงกับระบบดูแลช่วยเหลือ นักเรียนและกระบวนการเรียนการสอน

9. การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา มีการวางแผนและดำเนินการตามแผนพัฒนาตามระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

10. การส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน ศึกษา สืบหาความต้องการสนับสนุนงานวิชาการแก่ชุมชน ให้ความรู้ทางวิชาการเพื่อการพัฒนาทักษะวิชาชีพและคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น รวมทั้งให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวิชาการ โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างบุคคล ครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่น

11. การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาอื่น

12. การส่งเสริม และสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา

แนวคิดในการบริหารโรงเรียน

แนวคิดในการบริหารโรงเรียน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ระบุถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานว่าประกอบด้วย การศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่า 12 ปี ก่อนระดับอุดมศึกษาซึ่งการจัดการศึกษามีด้วยกัน 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่ง วิจิตร ศรีสะอ้าน (2545, หน้า 15-17) ได้กล่าวถึงรูปแบบการจัดการศึกษาไว้ว่าการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ สามารถกระทำได้ 3 วิธี ดังนี้

1. การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งบุคคลแต่ละคนแสวงหาความรู้ พัฒนาทัศนคติ ค่านิยม และเสริมสร้างทักษะจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยอาศัยแหล่งวิทยาการที่มีอยู่ใกล้ตัวตามสภาพแวดล้อม เช่น จากครอบครัว เพื่อนบ้าน จากการเล่น และการทำงาน จากตลาด ห้องสมุดต่าง ๆ และสื่อมวลชน จากการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว เด็กได้ฝึกพูด และมีทักษะทางภาษาขั้นพื้นฐานทางการพูด การฟัง ได้พอสมควร ก่อนที่จะเข้าโรงเรียน เด็กอาจได้รับการสั่งสอนให้รู้จักเลี้ยงน่อง และหุงหาอาหาร โดยการสังเกตหรือมีส่วนช่วยพ่อแม่ รวมทั้งอาจได้ฝึกฝนทักษะด้านอาชีพการงานจากพ่อแม่ และเรียนรู้การดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่น จากพี่น้องและเพื่อนฝูง เป็นต้น การศึกษาตามอัธยาศัยนี้มีลักษณะเป็นไปตามสภาพธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน โดยมีได้จัดเป็นระบบเพื่อให้การศึกษาแก่บุคคลเป็นการเฉพาะ แต่ก็ เป็นวิธีการศึกษาที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนอยู่เป็นอันมาก

2. การศึกษาในระบบ โรงเรียน (Formal Education) เป็นการศึกษาที่จัดเป็นระบบมีรูปแบบ โครงสร้าง ขั้นตอน และวิธีการจัดที่มีระเบียบแบบแผน ตั้งแต่สถานศึกษาระดับ โรงเรียนจนถึง มหาวิทยาลัย การจัดการศึกษาเป็นระบบเช่นนี้มักจะผูกพันกับวัยเรียน ตอบสนองต่อความต้องการการศึกษาของบุคคลในช่วงอายุหนึ่ง ๆ ตามระดับการศึกษาเป็นสำคัญ

3. การศึกษานอกโรงเรียน หรือการศึกษานอกระบบ (Nonformal Education) คือ กิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นนอกระบบโรงเรียน เพื่อสนองความต้องการของกลุ่มบุคคล โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดที่ชัดเจน เช่น สถานเลี้ยงเด็กหรือศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน การศึกษาผู้ใหญ่เพื่อการสอบเทียบ การศึกษาผู้ใหญ่เพื่อการดูหนังสือ กิจกรรมลูกเสือ กิจกรรมกีฬา และสันทนาการ และการฝึกอบรมวิชาชีพต่าง ๆ แม้แต่การฝึกฝนวิชาชีพพระคัมภีร์ และการศึกษาต่อเนื่องในระดับมหาวิทยาลัย ก็ถือได้ว่าอยู่ในขอบข่ายของการศึกษานอกโรงเรียน

จะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้ง 3 รูปแบบ มีความสำคัญแตกต่างกันไป ซึ่งรูปแบบที่ดูเป็นทางการ และมีผลต่อพัฒนาการของเด็กมากที่สุด คือ การศึกษารูปแบบในระบบโรงเรียน เนื่องจากเป็นรูปแบบที่รวมการศึกษาภาคบังคับที่นักเรียนทุกคนจะต้องได้รับการศึกษาไว้ด้วย ซึ่งในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ระบุว่าสถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ และให้มีการเทียบโอนผลการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบ ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากประสบการณ์การทำงาน และในการจัดการศึกษา ต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความรู้ความสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ โดยเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทย และระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
 2. ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน
 3. ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา
 4. ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง
 5. ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข
- นอกจากนี้ ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ยังได้กำหนดให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำ

สาระของหลักสูตรสถานศึกษา โดยยึดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ แล้วให้เพิ่มเติมสาระในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ความหมายของการบริหารโรงเรียน

ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ (2542, หน้า 2) ได้ให้ความหมายคำว่า “การบริหาร” (Administration) ใช้ในความหมายกว้าง ๆ เช่น การบริหารราชการ อีกคำหนึ่ง คือ “การจัดการ” (Management) ใช้แทนกันได้กับคำว่า การบริหาร ส่วนมากหมายถึง การจัดการทางธุรกิจมากกว่า การบริหาร คือ การใช้ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปร่วมมือกัน ดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างร่วมกัน กล่าวคือ ผู้บริหารไม่ใช่เป็นผู้ปฏิบัติ แต่เป็นผู้ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติทำงานจนสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว

ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ (2542, หน้า 6) กล่าวถึง การบริหารการศึกษา หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมกันดำเนินการ เพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุก ๆ ด้าน นับแต่ บุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ เจตคติ พฤติกรรม คุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกันกับความต้องการของสังคม โดยกระบวนการต่าง ๆ ที่อาศัยควบคุมสิ่งแวดล้อมให้มีผลต่อบุคคล และอาศัยทรัพยากร ตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เพื่อให้บุคคลพัฒนาตรงตามเป้าหมายของสังคมที่ตนดำเนินชีวิตอยู่ สมศักดิ์ คงเที่ยง (2542, หน้า 1) กล่าวถึง การบริหาร หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลาย ๆ อย่างที่บุคคลร่วมกันกำหนด โดยใช้กระบวนการอย่างมีระบบและให้ทรัพยากรตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (ราชกิจจานุเบกษา, 2547, หน้า 23) กล่าวว่า การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ การบริหารเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดการระเบียบอย่างเป็นระบบ คือ มีหลักเกณฑ์และทฤษฎีที่พึงเชื่อถือได้ อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการบริหาร โดยลักษณะนี้ การบริหารจึงเป็นศาสตร์ (Science) สังคม ซึ่งอยู่กลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารแต่ละคน ที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อม การบริหารก็จะมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts) ปัจจัยสำคัญการบริหาร

ที่สำคัญมี 4 อย่าง ที่เรียกว่า 4Ms ได้แก่ 1) คน (Man) 2) เงิน (Money) 3) วัสดุสิ่งของ (Materials)
4) การจัดการ (Management)

สรุปได้ว่า การบริหารโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมกันดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลาย ๆ อย่าง โดยใช้กระบวนการอย่างมีระบบ ใช้ศาสตร์ และศิลป์ตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 มาตรา 4 ระบุว่า การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การศึกษาจากระดับอนุบาลศึกษา ซึ่งหมายความว่า การศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ การศึกษาตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยรวมถึงอาชีวศึกษา ระดับประโยควิชาชีพ หรือ ปวช. และที่สำคัญคือ กระทรวงศึกษาธิการ (2546 ก, หน้า 21) ให้ความหมายของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานว่าเป็นการศึกษาเพื่อชีวิตที่มีคุณภาพของประชาชนไทย ช่วยให้ประชาชนไทยมีคุณธรรมในการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการแสวงหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และทันต่อความเปลี่ยนแปลงในอนาคต มีความสามารถในการประกอบอาชีพพึ่งตนเองได้ และดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี มีความสามารถในการพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบและมีบทบาทร่วมในการพัฒนาสังคมได้อย่างเหมาะสม

โดยสรุป การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การศึกษาทุกรูปแบบที่รัฐหรือเอกชนจัดขึ้น ตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 ทั้งสายสามัญและสายอาชีพ โดยมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียน มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สามารถดำรงชีวิต ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข สามารถพัฒนาตนเองให้เจริญก้าวหน้า และมีส่วนร่วมกับผู้อื่น ในการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ

ขอบข่ายการบริหารโรงเรียน

การปฏิรูปการศึกษามีความมุ่งหมายที่จะจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีความสามารถและมีความสุข การดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีพลังและมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องมีการกระจายอำนาจให้สถานศึกษาอย่างชัดเจน ตามที่พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, หน้า 20) ซึ่งก็ได้มีการกำหนดเรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจนในมาตรา 39 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปัจจุบัน ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดแนวทางการบริหารสถานศึกษาไว้ในคู่มือ การบริหาร สถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 ก, หน้า 32-73) โดยจำแนกงาน บริหารสถานศึกษาออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการ บริหารงานบุคคล และด้านการบริหารงานทั่วไป ซึ่งจะได้นำเสนอรายละเอียดแต่ละงาน ดังนี้

1. ด้านการบริหารวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 ก, หน้า 33-38) ได้กำหนดกรอบงานด้านวิชาการเพื่อกระจายอำนาจไปยังสถานศึกษาให้มีความอิสระ คล่องตัว รวดเร็ว และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สถานศึกษาและชุมชน รวมทั้งการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีขอบข่ายและภารกิจ ดังนี้

1.1 การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 สาระแกนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ มีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม ข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการของสังคม ชุมชน เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย และจัดทำโครงสร้าง หลักสูตรและสาระต่าง ๆ ที่กำหนด ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เป้าหมายและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยมีการบูรณาการเนื้อหาสาระทั้งในกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกันและระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ ตามความเหมาะสม

1.2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ควรส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ตามสาระและหน่วยการเรียนรู้ โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน รวมทั้งมีการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม แหล่งเรียนรู้ ให้เอื้อต่อการจัด กระบวนการเรียนรู้ และมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชน ผู้ปกครอง เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ เรียนการสอนตามความเหมาะสม

1.3 การวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน โดยเน้นการประเมินตามสภาพจริงอย่างต่อเนื่องจากกระบวนการ การปฏิบัติ และผลงาน

1.4 การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ส่งเสริมให้มีการศึกษา วิเคราะห์ วิจัยการบริหาร และการพัฒนาคุณภาพงานวิชาการในภาพรวมของสถานศึกษา โดยประสานงานความร่วมมือกับ สถานศึกษาอื่น องค์กร หน่วยงานและสถาบันอื่น

1.5 การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ควรมีการวิเคราะห์ความจำเป็น ในการใช้สื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยี เพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยส่งเสริมให้มีการผลิต พัฒนาสื่อ และนวัตกรรมการเรียนการสอน รวมทั้งประสานความร่วมมือในการผลิต จัดทำ พัฒนา และการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาจากบุคคล องค์กร หน่วยงาน และสถาบันอื่น

1.6 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยการสำรวจแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกในการจัดตั้ง ส่งเสริม พัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ใช้ร่วมกัน

1.7 การนิเทศการศึกษา จัดระบบการนิเทศงานวิชาการและการเรียนการสอนภายใน สถานศึกษาในรูปแบบที่หลากหลายและเหมาะสมกับสถานศึกษา และประสานงานกับเขตพื้นที่ การศึกษา เพื่อพัฒนาระบบและกระบวนการนิเทศ

1.8 การแนะแนวการศึกษา จัดระบบการแนะแนวที่เชื่อมโยงกับระบบดูแลช่วยเหลือ นักเรียนและกระบวนการเรียนการสอน โดยความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งภายในและภายนอก สถานศึกษา

1.9 การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา มีการวางแผนและดำเนินการ ตามแผนพัฒนาตามระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา มีการประสานความร่วมมือกับสถานศึกษา และหน่วยงานอื่นในการปรับปรุงและพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน ประสานงานกับเขตพื้นที่ การศึกษา เพื่อการประเมินคุณภาพการศึกษาตามระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในเขตพื้นที่ การศึกษา และประสานงานกับสำนักงานรับรองมาตรฐานการศึกษาและประเมินคุณภาพการศึกษา เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

1.10 การส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน ศึกษา สำรวจความต้องการสนับสนุน งานวิชาการแก่ชุมชน ให้ความรู้ทางวิชาการเพื่อการพัฒนาทักษะวิชาชีพและคุณภาพชีวิตของประชาชน ในท้องถิ่น รวมทั้งให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวิชาการ โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ ระหว่างบุคคล ครอบครัวยุ ชุมชน ท้องถิ่น

1.11 การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาอื่น ให้ความร่วมมือ และช่วยเหลือการพัฒนางานวิชาการกับสถานศึกษาทั้งของรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งบริเวณใกล้เคียงภายในเขตพื้นที่การศึกษาหรือต่างเขตพื้นที่การศึกษา มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับองค์กรต่าง ๆ

1.12 การส่งเสริม และสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัวยุ องค์กร หน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา สำรวจและศึกษาข้อมูลการจัดการศึกษา ความต้องการในการได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการ อาจจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการศึกษาระหว่างบุคคล ครอบครัวยุ องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันการศึกษาอื่น

2. ด้านการบริหารงบประมาณ

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 ข, หน้า 39-50) ได้กำหนดกรอบการบริหารงานงบประมาณ เพื่อความเป็นอิสระในการบริหารจัดการให้มีความคล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้ ยึดหลักการบริหาร มุ่งผลสัมฤทธิ์และบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน ให้มีการหาประโยชน์ทางการศึกษา ส่งผล ให้เกิดคุณภาพที่ดีขึ้นต่อผู้เรียน มีขอบข่ายงานและภารกิจ ดังนี้

2.1 การจัดทำและเสนอของบประมาณ ได้แก่ การวิเคราะห์และพัฒนานโยบายทางการ ศึกษา การจัดทำแผนกลยุทธ์หรือแผนพัฒนาการศึกษา การวิเคราะห์ความเหมาะสม การเสนอขอ ของบประมาณ

2.2 การจัดสรรงบประมาณ ได้แก่ การจัดสรรงบประมาณในสถานศึกษา การเบิกจ่าย และการอนุมัติงบประมาณ การโอนเงินงบประมาณ

2.3 การตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลและรายงานผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน ได้แก่ การตรวจสอบติดตามการใช้เงินและผลการดำเนินงาน การประเมินผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน

2.4 การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา ได้แก่ การจัดการทรัพยากร การระดมทรัพยากร การจัดหารายได้และผลประโยชน์ กองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา กองทุนสวัสดิการเพื่อการศึกษา

2.5 การบริหารการเงิน ได้แก่ การเบิกเงินจากคลัง การรับเงิน การเก็บรักษาเงิน การจ่ายเงิน การนำส่งเงิน การกักเงินไว้เบิกเหลืออมปี

2.6 การบริหารบัญชี ได้แก่ การจัดทำบัญชีการเงิน การจัดทำรายงานทางการเงินและงบการเงิน

2.7 การบริหารพัสดุและสินทรัพย์ ได้แก่ การจัดทำระบบฐานข้อมูลสินทรัพย์ของสถานศึกษา การจัดหาพัสดุ การกำหนดแบบรูปรายการหรือคุณลักษณะเฉพาะและจัดซื้อจัดจ้าง การควบคุมดูแล บำรุงรักษา และจำหน่ายพัสดุ

3. ด้านการบริหารงานบุคคล

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 ข, หน้า 51-63) ได้กำหนดกรอบการบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาให้เป็นภารกิจที่สำคัญ ที่มุ่งส่งเสริมให้สถานศึกษาสามารถปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองภารกิจ การดำเนินงานด้านบริหารบุคคลให้เกิดความคล่องตัว อิสระ ภายใต้กฎหมาย ระเบียบ เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล ข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนา มีความรู้ความสามารถ มีขวัญและกำลังใจ ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ มีความมั่นคงและก้าวหน้าในวิชาชีพ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมีขอบข่ายและภารกิจโดยสรุปดังนี้

3.1 การวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง

3.2 การสรรหาและการบรรจุแต่งตั้ง

3.3 การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ

3.4 วินัยและการรักษาวินัย

3.5 การออกจากราชการ

4. ด้านการบริหารทั่วไป

สำหรับด้านการบริหารทั่วไป กระทรวงศึกษาธิการ (2546 ข, หน้า 64-73) ได้กำหนดขอบข่ายให้ป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบบริหารองค์การ ให้บริการบริหารงานอื่น ๆ บรรลุผลตามมาตรฐาน

คุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีบทบาทหลักในการประสานส่งเสริมสนับสนุนและการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการให้บริการการศึกษาทุกรูปแบบ มุ่งพัฒนาสถานศึกษาให้ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ส่งเสริมในการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาตามหลักการบริหารงานที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของงานเป็นหลัก โดยเน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของบุคคล ชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การจัดการศึกษา มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยฝ่ายงานบริหารทั่วไปของสถานศึกษาจะต้องดำเนินการเรื่องต่อไปนี้

- 4.1 การดำเนินงานธุรการ
- 4.2 งานเลขานุการคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 4.3 การพัฒนาระบบและเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ
- 4.4 การประสานและพัฒนาเครือข่ายการศึกษา
- 4.5 การจัดระบบการบริหารและพัฒนาองค์กร
- 4.6 งานเทคโนโลยีสารสนเทศ
- 4.7 การส่งเสริมสนับสนุนด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากร และบริหารทั่วไป
- 4.8 การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม
- 4.9 การจัดทำสำมะโนผู้เรียน
- 4.10 การรับนักเรียน
- 4.11 การส่งเสริมและประสานงานการจัดการศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย
- 4.12 การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา
- 4.13 การส่งเสริมงานกิจการนักเรียน
- 4.14 การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา
- 4.15 การส่งเสริมสนับสนุนและประสานงานการจัดการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงาน และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา
- 4.16 งานประสานราชการกับเขตพื้นที่การศึกษาและหน่วยงานอื่น
- 4.17 การจัดระบบการควบคุมภายในหน่วยงาน
- 4.18 งานบริการสาธารณะ
- 4.19 งานที่ไม่ได้ระบุไว้ในงานอื่น

อาจสรุปได้ว่าการบริหารงานโรงเรียน ต้องดำเนินการตามขอบข่ายและภารกิจการบริหารและจัดการสถานศึกษาทั้ง 4 ด้าน เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วง มีประสิทธิภาพ มีประสิทธิผล เป็นไปตามนโยบายและหลักการจัดการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในฐานะเป็นนิติบุคคล

การบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการเป็นงานที่สำคัญสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นงานที่จะต้องปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักของสถานศึกษาและเป็นเครื่องชี้ความสำเร็จ และความสามารถของผู้บริหาร

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545) กล่าวถึง แนวคิดของการบริหารงานวิชาการเป็นงานหลัก เป็นภารกิจหลักของสถานศึกษา มุ่งให้กระจายอำนาจในการบริหารจัดการไปให้สถานศึกษาให้มากที่สุด ด้วยเจตนารมณ์ที่จะให้สถานศึกษาดำเนินงานได้อิสระคล่องตัว รวดเร็ว สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สถานศึกษา ชุมชน ท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย ซึ่งจะเป็ปัจจัยสำคัญทำให้สถานศึกษามีความเข้มแข็งในการบริหารและการจัดการ สามารถพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ตลอดจนการวัดผลประเมินผล รวมทั้งการวัดปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพนักเรียน ชุมชน ท้องถิ่น ได้อย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ผู้ให้ความหมายของการบริหารงานวิชาการ ดังนี้

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2533, หน้า 133) กล่าวถึง การบริหารวิชาการประกอบด้วยงานหลายอย่าง สิ่งสำคัญของงานด้านวิชาการ คือ หลักสูตรเป็นตัวกำกับงานด้านวิชาการ ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำ ในการนำไปใช้ในแต่ละสถานศึกษาจึงแตกต่างกันไป การจัดโปรแกรมการศึกษาขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งผู้เรียนด้วย

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535, หน้า 16) กล่าวถึง การบริหารสถานศึกษา โดยมีการจัดกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวกับการปรับปรุง การพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดี และมีประสิทธิภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน

จันทร์ธานี สงวนนาม (2553, หน้า 148-149) กล่าวถึง การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษา ซึ่งเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดผลตามหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ

การบริหารงานวิชาการ เป็นหัวใจสำคัญของการบริหารสถานศึกษาและเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารการศึกษาที่ผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ส่วนการบริหารงานด้านอื่น ๆ นั้น แม้จะมีความสำคัญเช่นเดียวกัน แต่เป็นเพียงส่วนส่งเสริมสนับสนุนให้งานวิชาการดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งมีบทบาทในการบริหาร จะต้องสนับสนุนให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุจุดหมายของหลักสูตร

การที่จะตรวจสอบว่าสถานศึกษาใดผู้บริหารให้ความสำคัญต่อการบริหารงานวิชาการ สามารถดูได้จากสิ่งต่อไปนี้

1. สถานศึกษามีขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการชัดเจน
2. ผู้บริหารสถานศึกษามีวิสัยทัศน์และแนวคิดใหม่ ๆ ในการทำงาน
3. ผู้บริหารสถานศึกษาและครูมีความตระหนักและร่วมกันพัฒนางานวิชาการอย่างจริงจัง
4. ผู้บริหารสถานศึกษาและครูสามารถนำปรัชญาของสถานศึกษาไปสู่การปฏิบัติตามโครงการต่าง ๆ ได้อย่างดียิ่ง

5. ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำความรู้ไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ กิจกรรมบริหารงานวิชาการ จะเปลี่ยนแปลงไปตามสาระสำคัญของหลักสูตร และนโยบายการบริหารของหน่วยงานระดับกรม เช่น เร่งรัดในการพัฒนาคุณภาพการบริหาร การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การเรียนการสอน การนิเทศและการประเมินคุณภาพภายในตลอดจนการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษา เป็นต้น กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ นอกจากจะส่งผลโดยตรงต่อนักเรียนแล้ว ยังส่งผลต่อการบริหารการศึกษาในระดับชาติอีกด้วย การดำเนินกิจกรรมทางวิชาการจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ถ้าเพียงผู้บริหารสถานศึกษาเพียงฝ่ายเดียวไม่สามารถจะเป็นผู้ชี้นำได้ทุกเรื่อง ในการบริหารงานวิชาการจึงจำเป็นที่คณะครู ทีมงานหรือแม้แต่คณะกรรมการบริหารการศึกษาต้องมีส่วนร่วมในการบริหาร ตั้งแต่การแสดงความคิดเห็น การวางแผน การตัดสินใจ การปฏิบัติ การติดตามตรวจสอบ และประเมินผล กล่าวโดยสรุป การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารเป็นกิจกรรมทุกชนิดที่เกี่ยวกับการพัฒนา และปรับปรุงการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพที่สุด เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน

การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน (2543, หน้า 3) กล่าวถึง หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง หลักสูตรที่สร้างขึ้นจากสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียน หลักสูตรท้องถิ่นจะสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นการเรียนรู้จากภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่น ผู้เรียนแสวงหาองค์ความรู้ที่ตอบสนองกับวิถีชีวิตของตนเอง ปรับตนเองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ผู้เรียนจะเรียนรู้ตามสภาพจริงของตนเอง สามารถนำความรู้ไปใช้พัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้

อาจสรุปได้ว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดให้กับกลุ่มผู้เรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่จัดตามสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนในท้องถิ่นนั้น ๆ เป้าหมายหลักคือ ต้องการให้ผู้เรียนได้นำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนให้ดีขึ้น

กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน (2543, หน้า 4) กล่าวถึง หลักการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น มีหลักในการพัฒนาที่ส่งผลให้กลุ่มเป้าหมายได้เกิดปัญญาหรือเกิดการเรียนรู้ ดังนี้

1. การเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ มีเป้าหมายมุ่งที่การเรียนรู้สภาพปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และการปรับปรุงอย่างลึกซึ้ง คือ ให้อ่านและเข้าใจอย่างกระจ่างว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันจนสามารถวิเคราะห์ และสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ของตนเองได้

2. การเรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถในการปฏิบัติจริง มีเป้าหมายมุ่งที่การเรียนรู้ในการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อการปฏิบัติจริง จนเกิดความชำนาญและสามารถปฏิบัติได้ในทุกสถานการณ์

3. การเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน มีเป้าหมายมุ่งที่การเรียนรู้ เพื่อเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม ด้วยการมีความเชื่อ และตระหนักว่ามนุษย์ทุกคนต้องร่วมมือกัน พึ่งพาอาศัยกันและอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

4. การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพ เป้าหมายมุ่งที่การเรียนรู้ เพื่อพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่องงาม ปรับปรุงบุคลิกภาพอย่างมั่นใจ เน้นการมีเหตุผลและมีวิสัยทัศน์

กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน (2543, หน้า 5) ลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่น มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. เป็นหลักสูตรที่ตอบสนองความหลากหลายของปัญหา มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เหมาะสมกับเพศ วัย มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด และทักษะ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริงจนเกิดทักษะและสามารถนำไปใช้กับสถานการณ์อื่นได้อย่างเหมาะสม

2. เป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมให้ท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้ท้องถิ่นตนเอง เป็นการเชื่อมโยงระหว่างการเรียนกับชีวิตจริงและการทำงาน รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันกับท้องถิ่นของตน มีการส่งเสริมให้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษา

3. เป็นหลักสูตรที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตจริง และมุ่งเน้นการเรียนรู้อย่างบูรณาการ ไม่แยกส่วนของกระบวนการเรียนรู้ โดยผู้เรียนเป็นผู้จัดการกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูจะเป็นผู้คอยให้คำแนะนำให้คำปรึกษา และช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน อันจะนำไปสู่การคิดเป็น ทำเป็น และสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้

4. เป็นหลักสูตรที่สามารถพัฒนาได้ตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

5. เป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นคนที่มีคุณภาพของสังคมในด้านศีลธรรม จริยธรรม และการดำรงไว้ซึ่งสังคมประชาธิปไตย การรักษาสันติภาพ เกิดศรัทธาเชื่อมั่นในภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนและของประเทศชาติ

กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน (2543, หน้า 13) กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การสำรวจสภาพปัญหาของชุมชน

ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์สภาพปัญหาชุมชนและความต้องการของผู้เรียน

ขั้นที่ 3 เขียนผังหลักสูตร

ขั้นที่ 4 เขียนหลักสูตร

1. การสำรวจสภาพปัญหาของชุมชน คือ การศึกษาข้อมูลเป็นอยู่ของชุมชน เพื่อให้ได้ซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ผู้สำรวจ ได้แก่ ครูการศึกษาในโรงเรียน ผู้เรียน และผู้เกี่ยวข้อง โดยสำรวจข้อมูลจากเอกสารซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิ และสำรวจข้อมูลปฐมภูมิที่ผู้สำรวจไปรวบรวมข้อมูลจากชุมชน เป็นข้อมูลที่สำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ซึ่งเป็นข้อมูลที่แท้จริงและเป็นปัจจุบันของผู้เรียนและชุมชน

วิธีการสำรวจสภาพปัญหาของชุมชน อาจใช้หลาย ๆ วิธีการผสมผสานกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการสมบูรณ์และเป็นรูปธรรม เช่น การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม การสังเกต หรือการจัดเวทีประชาคม เป็นต้น

2. การวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน เมื่อทำการสำรวจชุมชนเสร็จแล้ว ข้อมูลที่ได้จะมีสภาพปัญหาของชุมชนที่หลากหลาย มีทั้งปัญหาที่เป็นระดับความต้องการ (What) และปัญหาความจำเป็น (Need) ดังนั้น จะต้องนำปัญหานั้นมาวิเคราะห์ จัดหมวดหมู่ของปัญหา

3. การเขียนผังหลักสูตร การจัดทำผังหลักสูตรท้องถิ่น ผังหลักสูตร หมายถึง กรอบความคิด หัวข้อของหลักสูตร ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ประกอบด้วยหัวข้อเรื่อง หรือหัวข้อเนื้อหาหลัก และหัวข้อย่อยที่ได้จากความต้องการ (เป็นผลจากการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา จากการสำรวจมาจากชุมชน)

4. การเขียนหลักสูตรท้องถิ่น การเขียนหลักสูตรท้องถิ่น และแนวคิดการพัฒนาหลักสูตร ไม่ว่าจะในรูปแบบอย่างไร ควรมีองค์ประกอบ 4 ประการด้วยกัน คือ 1) วัตถุประสงค์ทั่วไปและวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา 2) เนื้อหาวิชาและจำนวนชั่วโมงสอนแต่ละวิชา 3) กระบวนการเรียนการสอน และ 4) โครงการประเมินผลตามหลักสูตร

ดังนั้น การเขียนหลักสูตรท้องถิ่น ได้กำหนดโครงสร้างการเขียนหลักสูตรไว้ดังนี้ คือ

1. ชื่อหลักสูตร
2. ความสำคัญ
3. จุดมุ่งหมาย
4. วัตถุประสงค์
5. เนื้อหาหลักสูตร
6. เวลาเรียน

7. แหล่งเรียนรู้และสื่อประกอบการเรียน

8. การวัดและประเมินผลการเรียน

9. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

10. โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร

หลักในการเขียนหลักสูตร มีดังนี้

1. ความสำคัญ หลักสูตรท้องถิ่น เป็นหลักสูตรที่สถานศึกษาสามารถสร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมา เพื่อสนองตอบต่อความต้องการเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งของชุมชน โดยพัฒนาเนื้อหาสาระแบบมีส่วนร่วมของบุคคลหลาย ๆ ฝ่าย อย่างเป็นระบบ มีขั้นตอน และเนื้อหาเฉพาะเจาะจง เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการของตนเอง ชุมชน และสังคมในภาพรวมได้

2. จุดมุ่งหมาย (Aims) หมายถึง ข้อกำหนดทั่วไปที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะและทิศทาง เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่ชัดเจน ที่ออกแบบไว้ให้บรรลุ ซึ่งผลผลิต หรือพฤติกรรมในอนาคต

3. วัตถุประสงค์ (Objective) เป็นคำที่มีความเฉพาะเจาะจงเป็นเครื่องบ่งชี้ผลลัพธ์กับหลักสูตร เป็นลักษณะจุดประสงค์ปลายทาง

4. เนื้อหาหลักสูตร เป็นการนำหัวข้อหลัก (Theme) ที่กำหนดไว้มาเขียน ซึ่งเนื้อหาสาระของหลักสูตร จะต้องตอบสนองต่อการบรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ทาบา (Taba, 1973 อ้างถึงใน หรรษา นิลวิเชียร, 2547, หน้า 126) เสนอแนะเกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาของหลักสูตร ซึ่งเนื้อหาของหลักสูตรจะต้องถูกต้องและมีความสำคัญ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ที่ทันสมัยและเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญ เนื้อหาจะต้องสอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน มีความสมดุลทั้งความกว้างและความลึก สนองวัตถุประสงค์หลากหลาย อันได้แก่ การหาความรู้ใหม่ การคิดอย่างมีประสิทธิภาพ เจตคติ ความสนใจ นิสัยที่เหมาะสมและทักษะสอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้เรียน และผู้เรียนสามารถเรียนได้ และสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

5. เวลาเรียน ให้ระบุเวลาเรียนตลอดหลักสูตร ใช้เวลาที่ชั่วโมงและแยกเป็นภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ ใช้เวลาทั้งหมดกี่ชั่วโมง การกำหนดเวลาเรียนต้องมีความเหมาะสมกับเนื้อหาและวิธีการสอน

6. แหล่งการเรียนรู้และสื่อประกอบการเรียน บอกแหล่งการเรียนรู้และสื่อประกอบการเรียน เช่น ศึกษาจากเอกสารวิชาการ ศึกษาจาก VCD ศึกษา Website ศึกษาจากผู้รู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

7. การวัดและประเมินผล ระบุว่ามีการวัด และประเมินผลด้วยวิธีใด เช่น การสังเกต การทดสอบ การวัดจากชิ้นงาน เป็นต้น

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ บอกความคาดหวังของผลลัพธ์ทางการศึกษา ทั้งในระดับ กว้างและระดับเฉพาะ

9. โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร ให้นำหัวข้อหลักและหัวข้อย่อย เนื้อหาของหลักสูตร ในแต่ละเรื่องทั้งหมดมาเขียนไว้ พร้อมระบุจำนวนชั่วโมงในแต่ละหัวข้อหลัก

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ต้องมีการสำรวจสภาพปัญหาของชุมชนเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การวิเคราะห์สภาพปัญหาชุมชนและความต้องการของผู้เรียน วิเคราะห์ปัญหาที่เป็นระดับความต้องการ (What) ปัญหาความจำเป็น (Need) และข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน นำทรัพยากรใช้ให้เกิดประโยชน์ กำหนดกรอบความคิด หัวข้อของหลักสูตร ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นผังหลักสูตร และดำเนินการเขียนหลักสูตรท้องถิ่น พร้อมแนวนวัตกรรมพัฒนาหลักสูตร

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ต้องมีการศึกษาสภาพบริบทของโรงเรียน และชุมชนว่ามีความต้องการให้จัดหลักสูตรสถานศึกษาอย่างไร สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น ทั้งนี้ให้คำนึงถึงความพร้อมของสถานศึกษาและครู

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยการสำรวจแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกในการจัดตั้ง ส่งเสริม พัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ใช้ร่วมกัน เพื่อประโยชน์ในการจัดการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551, หน้า 15) กล่าวถึง แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งที่มีข้อมูลข่าวสารความรู้ ประสบการณ์ สารสนเทศและเทคโนโลยี สำหรับผู้เรียนใช้ในการแสวงหาความรู้ ซึ่งมีอยู่ตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น

ประเภทของแหล่งการเรียนรู้

แหล่งการเรียนรู้ของโรงเรียนมี 2 ประเภท คือ แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน และนอกโรงเรียน ซึ่งเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น

1. แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน

1.1 แหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น บรรยากาศ สิ่งแวดล้อม ปรากฏการณ์ธรรมชาติ สิ่งมีชีวิต ฯลฯ

1.2 แหล่งการเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดกลุ่มสาระ ห้องสมุดเคลื่อนที่ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการต่าง ๆ ห้องโสตทัศนศึกษา ห้องมัลติมีเดีย เว็บไซต์

ห้องอินเทอร์เน็ต ห้องเรียนสีเขียว ห้องพิพิธภัณฑ์ ห้องเกียรติยศ สวนพฤกษศาสตร์ สวนสมุนไพร สวนวรรณคดี สวนสุขภาพ สวนหิน สวนหย่อม สวนผีเสื้อ บ่อเลี้ยงปลา เรือนเพาะชำ ต้นไม้พุดได้ ฯลฯ

2. แหล่งการเรียนรู้นอกโรงเรียน

2.1 แหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น สภาพแวดล้อม ป่า ภูเขา แหล่งน้ำ ทะเล สัตว์ ฯลฯ

2.2 แหล่งการเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ชุมชน วิถีชีวิต อาชีพ ภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรม สถาบัน โบราณสถาน สถานที่สำคัญ แหล่งประกอบการ

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ เป็นงานที่โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการอยู่แล้ว ความสำเร็จที่จะเกิดขึ้นกับนักเรียน ก็คือ การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ สามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง จากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งมีหลายช่องทาง เพียงแต่การดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ยังเป็น ไปโดยไม่ได้เป็นระบบ และกระบวนการที่ชัดเจน แหล่งเรียนรู้บางแห่งจึงไม่ได้ถูกใช้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติก็ถูกละเลย ไม่ได้เข้าไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ผู้บริหาร โรงเรียนจึงต้องเป็นผู้นำการดำเนินการสู่ความสำเร็จ โดยกำหนดเป็นนโยบายที่ชัดเจน ซึ่งอาจบริหารจัดการได้ ดังนี้

1. ชีววางแผน (Plan)

1.1 กำหนดนโยบายการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้

โรงเรียนกำหนดนโยบายการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยทำความเข้าใจนโยบายตามแผนหลักหลักสูตร รวมทั้งแนวดำเนินการของ โรงเรียนในพื้นที่ เพื่อกำหนดนโยบายการพัฒนาและใช้แหล่งการเรียนรู้ โดยให้คณะกรรมการมีส่วนร่วมในการกำหนด

1.2 จัดตั้งคณะกรรมการสำรวจแหล่งการเรียนรู้เพื่อวิเคราะห์สภาพความพร้อมในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ใน โรงเรียนและชุมชน

1.3 จัดทำแผนงานพัฒนาแหล่งการเรียนรู้

คณะกรรมการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ มีบทบาทหน้าที่สำคัญที่จะเป็นผู้สำรวจ วิเคราะห์ความพร้อม รวบรวมข้อมูลแล้วจัดทำแผนพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้สามารถดำเนินการ ได้อย่างเหมาะสม

1.4 สร้างความเข้าใจแก่บุคลากรของ โรงเรียนและชุมชน

โรงเรียนดำเนินการสร้างความเข้าใจกับบุคลากรทุก ๆ ฝ่ายใน โรงเรียนและบุคลากรอื่นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เครือข่ายผู้ปกครอง เพื่อสร้างความตระหนักและเห็นความสำคัญ มีส่วนร่วมในการพัฒนาและใช้แหล่งการเรียนรู้

1.5 ประชาสัมพันธ์โครงการ

โรงเรียนมีการประชาสัมพันธ์โครงการพัฒนาและใช้แหล่งการเรียนรู้ เพื่อให้ครู อาจารย์ นักเรียน ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งผู้เกี่ยวข้อง มีความเข้าใจ

ตรงกันเกิดความร่วมมือในการสนับสนุน ช่วยเหลือ เพื่อให้แหล่งการเรียนรู้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียน
อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า

2. ขั้นการดำเนินงาน สร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ (Do)

โรงเรียนอาจมีแนวทางการสร้าง พัฒนา ใช้แหล่งเรียนรู้ ได้ดังนี้

2.1 จัดตั้งคณะผู้รับผิดชอบแหล่งการเรียนรู้ รับผิดชอบการดำเนินการสร้างและพัฒนา
แหล่งการเรียนรู้ ตามความพร้อมที่ได้ดำเนินการสำรวจ และวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งในโรงเรียนและชุมชน
กำหนดแหล่งเรียนรู้และจัดระบบสารสนเทศเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้

2.2 สร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้

ดำเนินการสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ตามสารสนเทศที่มีอยู่ ให้มีประสิทธิภาพ
จัดระบบการใช้ สำหรับผู้เรียน และผู้สนใจ

2.3 ผู้เรียนและผู้สนใจ ได้ใช้แหล่งการเรียนรู้ที่เหมาะสมและคุ้มค่า มีการรวบรวม
ข้อมูลการใช้ เพื่อเป็นข้อมูลกำหนดแนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ต่อไป

3. ขั้นตรวจสอบ ทบทวน กำกับติดตาม (Check)

โรงเรียนกำหนดให้มีผู้รับผิดชอบในการนิเทศ ติดตาม และประเมินการพัฒนาและใช้
แหล่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ แก้ไข ปัญหาอุปสรรคในระหว่างการดำเนินการมี
การประเมินทบทวนปรับปรุง กระบวนการดำเนินการ ให้เกิดการพัฒนาและใช้แหล่งการเรียนรู้ตาม
แผนหลักและแนวดำเนินการของโรงเรียน

4. ขั้นสรุปและรายงานผลการสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ (Action)

การสรุปรายงานการพัฒนาและใช้แหล่งการเรียนรู้ ควรรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เริ่มดำเนินการ
ระหว่างดำเนินการ และเสร็จสิ้นการดำเนินการ เพื่อสรุปเป็นรายงานนำเสนอให้หน่วยงานต้นสังกัด
ทุกระดับและผู้เกี่ยวข้องทราบ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ ให้เกิดการใช้แหล่งการเรียนรู้ให้กว้างขวาง
ยิ่งขึ้น เป็นการส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดต่อไป

สรุปได้ว่า การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ หมายถึง การปรับปรุงและพัฒนาแหล่งที่มีข้อมูล
ข่าวสารความรู้ ประสบการณ์ สารสนเทศและเทคโนโลยีสำหรับผู้เรียนใช้ในการแสวงหาความรู้
ซึ่งมีอยู่ตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น

กรณีปัญหาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา เป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีตและเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์
ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี
วิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้

มีผู้ให้ความหมายภูมิปัญญา ภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย ซึ่งสามารถรวบรวมได้ ดังนี้

ชลธิรา สัตยาวัฒนา (2534, หน้า 34) ภูมิปัญญา เป็นผลึกขององค์ความรู้ที่มีกระบวนการสั่งสม สืบทอดกันกรองกันมายาวนาน มีที่มาหลากหลายไร้เอกภาพ แต่ก็ได้ประสมประสานกันจนเป็น ความคงทนและทำทายตลอดกาลเวลา ความรู้อาจจะไม่ได้เป็นเอกภาพ (Unity) แต่ภูมิปัญญาจัดว่า เป็นเอกลักษณ์ (Identity)

สิริกร ไชยมา (2544, หน้า 1) ได้ให้ความหมายของ ภูมิปัญญา ว่าหมายถึง ความรู้ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม ความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตมนุษย์ได้ อย่างเหมาะสม สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ได้สั่งสมสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน จนได้รับการยอมรับในสังคมนั้น ๆ

กรมวิชาการ (2554, หน้า 12) ได้ให้ความหมายของ ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรมและความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ ดังนั้น

อาจสรุปได้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง องค์ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถของคนในท้องถิ่น ที่ได้จากการสั่งสมประสบการณ์และการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเป็นองค์รวม และมีคุณค่าทางวัฒนธรรม

ศิริพงษ์ นวลแก้ว (2540, หน้า 41) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง มวลความรู้ประสบการณ์ ของชาวบ้านที่ได้รับการสั่งสมสืบทอดกันมาตามวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม และนำองค์ความรู้นั้นมาแก้ปัญหาหรือปรับปรุงประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัย เพื่อให้สามารถ ดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข

นิตยา บุตรศรี (2542, หน้า 55) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง องค์ความรู้ หรือสิ่งที่สั่งสมกันมา ตลอดเวลาตั้งแต่อดีต ซึ่งเป็นประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งได้ผ่านการคิดค้น และปรับปรุง เปลี่ยนแปลง จนได้แนวทางที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพสังคม เป็นที่ยอมรับนับถือ จากบุคคลทั่วไป ถือเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา

กรมวิชาการ (2554, หน้า 12) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง การสะสมการเรียนรู้มาเป็น ระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชา ๆ แบบที่เราเรียน ฉะนั้น วิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจอาชีพ ความเป็นอยู่เกี่ยวกับการใช้จ่าย กับการศึกษาวัฒนธรรมมันจะ ผสมผสานกลมกลืนเชื่อมโยงกันไปหมด

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง องค์ความรู้ หรือสิ่งที่สั่งสมกันมาเป็น ระยะเวลายาวนานผ่านการคิดค้น และปรับปรุง เปลี่ยนแปลง จนได้แนวทางที่เหมาะสมสอดคล้อง

กับสภาพสังคม เป็นที่ยอมรับนับถือจากบุคคลทั่วไป ถือเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา

นิคม มุสิกคามะ (2542, หน้า 161) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ ความสามารถ และสติปัญญาในการแก้ไขปัญหาและวิกฤตการณ์ในการดำรงชีพและการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ ของคนเผ่าต่าง ๆ ที่คิดค้น ปรับปรุง สืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่องจากบรรพชนในอดีตมาซึ่งพวกเราในปัจจุบัน

จารุวรรณ ชรรมวดี (2543, หน้า 1) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ แบบแผน การดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคล และสังคม ซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรความรู้ก็ได้

กรมวิชาการ (2554, หน้า 12) กล่าวถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) เป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่สั่งสมสืบต่อกันมาอันเป็น ศักยภาพ หรือความสามารถที่จะใช้แก้ปัญหา ปรับตัว เรียนรู้ และมีการสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ หรือคือ แก่นของชุมชนที่จรรโลงชุมชนให้อยู่รอดจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่าน กระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึก มาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกัน ขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะ สาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัว ของผู้รู้เอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ ตามยุคตามสมัยได้

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความสามารถ และสติปัญญา ในการแก้ไขปัญหา อันเกิดจากการเรียนรู้ สะสมถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่น เป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้รู้เอง

วันเพ็ญ พวงพันธ์บุตร (2542, หน้า 108) ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ทั้งหลายที่มี การสั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาของชาติไทย โดยการคิดค้นปรับเปลี่ยนผสมผสานกับความรู้ ใหม่และพัฒนาให้เหมาะสมกับสังคม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

รุ่ง แก้วแดง (2543, หน้า 204) ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะ ของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้พัฒนาและถ่ายทอด สืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสม กับทุกยุคสมัย

กรมวิชาการ (2554, หน้า 12) กล่าวถึง ภูมิปัญญาไทย เป็นผลของประสบการณ์สั่งสมของคนที่ยังเรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกันและระหว่างกลุ่มชุมชนหลาย ๆ ชาติพันธุ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เคยเอื้ออำนวยให้คนไทยแก้ปัญหาได้ดำรงอยู่ และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในระดับพื้นฐานหรือระดับชาวบ้าน ภูมิปัญญาในแผ่นดินนี้มีได้เกิดขึ้นเป็นเอกเทศ แต่มีส่วนแลกเปลี่ยนเลือกเฟ้น และปรับให้ภูมิปัญญาจากอารยธรรมอื่นตลอดมา

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรรเรียนรู้ ปรับแต่ง และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชนบท ทั้งนี้ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญมากกว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจ ได้พยายามเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาจากระดับบนลงล่าง (Top-down) มาเป็นจากระดับล่างขึ้นบน (Bottom-up) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ โอคเลย์ (Oakley, 1984, p. 17) ได้กล่าวว่า แนวทางจากระดับล่างขึ้นบนนี้ เกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดหาย (Missing Ingredient) ในกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้อธิบายและให้ความหมาย ปัจจัย ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน รูปแบบของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาไว้มากมายซึ่งผู้วิจัยได้นำมากล่าวไว้เท่าที่จำเป็นและสอดคล้องกับแนวทางการศึกษา ดังนี้

ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff, 1981, p. 6) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของชุมชนว่าสมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร
2. การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ
3. การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

โดยสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนารวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค องค์การสหประชาชาติ (United Nation, 1981, p. 5) และรีเดอร์ (Reeder, 1974, p. 39) ได้ให้ความหมายเจาะจงถึงการมีส่วนร่วม ว่าการมีส่วนร่วมเป็นการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

นอกจากนี้ สุชาติ จักรพิสุทธิ์ (2547) ศึกษาเรื่องชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะได้แก่

1. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคมองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผนการร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้นรวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ

2. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้ง ค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมเกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจจากแนวคิดและทัศนคติที่ค้ำค้ำมาข้างต้นทั้งหมด สามารถแยกประเด็นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นจาก เป้าหมายที่ต้องการค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ความผูกพัน การเสริมแรง โอกาส ความสามารถ การสนับสนุน ความคาดหวังในสิ่งที่ต้องการ โดยมีพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ดังนี้

- 2.1 การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของเหตุผล
- 2.2 การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของค่านิยม
- 2.3 การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของประเพณี
- 2.4 การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความผูกพัน ความสนใจ

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งการรื้อให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

การที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมนั้น มีปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งมีนักวิชาการได้เสนอแนวคิด ดังนี้

คูฟแมน (Koufman, 1949, p. 7) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในชนบทพบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้ และระยะเวลาการอยู่อาศัยในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

นอกจากนี้ ประยูร ศรีประสาธน์ (2542, หน้า 5) ได้นำเสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วมว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมมีด้วยกัน 3 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ
 2. ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม
 3. ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล
- จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมได้ ดังนี้

1. ลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ต่างๆ
 2. ลักษณะทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้
 3. การได้รับข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ ความถี่ในการรับรู้ข่าวสาร และแหล่งที่มาของข่าวสาร
- ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน**

การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เพื่อการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

ฟอร์นาร์อฟ (Formaroff, 1980, p. 104) เสนอว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีขั้นตอนการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล
2. การดำเนินงาน
3. การใช้บริการจากโครงการ
4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

นอกจากนี้ อภิญา กังสนารักษ์ (2544, หน้า 14-15) ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ

2. การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ

3. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันก็ได้

ส่วน อคิน รพีพัฒน์ (2547, หน้า 49) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนา แก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงาน ในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

โกวิท พวงงาม (2545, หน้า 8) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน ในการพัฒนา ควรจะมี 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชุมชนยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อมไร้ประโยชน์ เพราะชุมชนจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของกรดำเนินงานเหล่านั้น

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชุมชนรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชุมชนส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่ก็มีความสามารถที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงาน จะทำให้ชุมชนสามารถคิดค้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงาน ขาดการมีส่วนร่วมแล้วชุมชนย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้น ได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไป จึงอาจจะประสบความยากลำบาก จากแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งหมดสรุปได้ว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาแต่ละท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนิน

กิจกรรม ร่วมคิด ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล มีส่วนร่วมในการลงทุน การปฏิบัติงาน มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

จากขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อการร่วมทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น บนพื้นฐานของการเข้ามามีส่วนร่วม

วิชิต นันทสุวรรณ และจ่านงค์ แรกพิณิจ (2541, หน้า 21-29) ได้นำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาไว้ ดังนี้

1. รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง การจัดการศึกษาในลักษณะนี้ เกิดจากความสามารถและความต้องการของคนในชุมชน ที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชน โดยยึดหลักให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างไม่มีการจำกัดของระยะเวลา สถานที่ เพศ และอายุ เป็นการเปิดโอกาสให้คนได้เรียนรู้ตามอัธยาศัยที่แท้จริง ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทหลักในการจัดการศึกษา ทั้งนี้ รูปแบบการมีส่วนร่วมตามแนวทางนี้ต้องอาศัยองค์ประกอบ 3 อย่างที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ คน ความรู้ และทรัพยากร โดยมีกระบวนการดำเนินการ คือ

- 1.1 การวิเคราะห์-สังเคราะห์ ปัญหาชุมชน
- 1.2 หาทางออกที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต
- 1.3 ดำเนินการสร้างกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้แก้ไขปัญหามีอยู่
- 1.4 ประเมินผลกิจกรรม

โดยการกำหนดเนื้อหาหรือกิจกรรมการเรียนรู้ จะเริ่มจากจุดเล็ก ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันแล้วขยายออกไปสู่เนื้อหาหรือกิจกรรมที่ซับซ้อน และเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตทั้งหมด

2. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน ชุมชนมีส่วนร่วมกับการโรงเรียน ในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่สัมพันธ์ และสอดคล้องกับความเป็นจริงของสภาพชุมชน สนองความต้องการและวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น โดยบุคคลในท้องถิ่น เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง มาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นและประเมินผล

3. รูปแบบการเชื่อมประสานการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปแบบนี้จะเกิดขึ้นเฉพาะกับชุมชนที่มีกระบวนการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง มีองค์กรชุมชนเพื่อจัดการเรียนรู้ร่วมกัน มีเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนอื่น

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2547) ได้นำเสนอความคิดเห็นผ่านบทความ “แลหน้าเศรษฐกิจสังคมไทย” สรุปการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนได้ใน 2 ลักษณะ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนที่รัฐเป็นผู้นำ การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้เป็นการมองมาจากเบื้องบนหรือมาจากรัฐ ประชาชนเป็นเพียงผู้คอยรับนโยบายและปฏิบัติตาม

2. การมีส่วนร่วมที่เกิดจากความต้องการของประชาชนด้วยความสมัครใจโดยที่รัฐคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำหรือคอยอำนวยความสะดวกเท่านั้น

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ตามที่ได้กล่าวมานั้น สรุปได้ว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานั้น นอกจากจะเป็นการมีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนแล้ว ยังเป็นไปในลักษณะของการร่วมกันจัดการศึกษาให้แก่คนในชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนนั้น ๆ ด้วย บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในระดับสูง

การวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพแปลมาจากคำภาษาอังกฤษว่า (Qualitative Method) ซึ่งทางด้านเทคนิคการวิจัยแล้ว หมายถึง วิธีการ การปฏิบัติกระทำกับข้อมูลที่เจงนับไม่ได้ (หรือไม่เป็นตัวเลข) ที่กล่าวเช่นนี้หมายความว่า การวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยเชิงคุณภาพ มิได้ใช้การวิเคราะห์ทางสถิติเป็นศูนย์กลางวิเคราะห์ผลการวิจัยทั้งเรื่อง แต่เราสามารถใช้สถิติวิเคราะห์ข้อมูลบางส่วนได้

บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธ์ (2540, หน้า 161) การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นวิธีการค้นหาหลักฐานข้อเท็จจริงด้วยการพิจารณาจากปรากฏการณ์และสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติในทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมในลักษณะภาพรวม

ระวีวรรณ ชินตระกูล (2544, หน้า 2) กล่าวว่า การวิจัยเชิงคุณภาพ คือ วิธีศึกษาปรากฏการณ์จากสิ่งแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์นั้น ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยซึ่งเกี่ยวข้องกับข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรมหลายประการ ซึ่งไม่อาจจัดทำในรูปปริมาณได้ ข้อมูลเหล่านี้ เช่น ความรู้สึกนึกคิด ประวัติชีวิต ค่านิยม ประสบการณ์ หรือปัญหาในการดำเนินชีวิตบางประการ รวมทั้งอุดมการณ์ต่าง ๆ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลทำได้โดยใช้วิธีการสังเกตจากการเข้าไปอยู่ในชุมชนที่ศึกษา ประกอบกับการสนทนา พูดคุยและสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ

นิสา ชูโต (2545, หน้า 23) ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการแสวงหาความรู้โดยพิจารณาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสิ่งแวดล้อมนั้น วิธีการนี้จะสนใจข้อมูลด้านความรู้สึกนึกคิด ความหมาย ค่านิยมหรืออุดมการณ์ของบุคคลภายนอก เนื้อหาเชิงปริมาณ

ความสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงคุณภาพเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักวิจัยที่มุ่งศึกษาปรากฏการณ์สังคม โดยคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของปรากฏการณ์สังคมที่แตกต่างจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ ซึ่งมีลักษณะความสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. เน้นการมองให้เห็นภาพรวม โดยการมองจากหลายแง่มุม
2. เป็นการศึกษาแบบเจาะลึก

3. คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกวิจัย
4. ใช้การพรรณนาและวิเคราะห์แบบอุปนัย
5. เน้นปัจจัยด้านความรู้สึกนึกคิด จิตใจ ความหมาย

สุภางศ์ จันทวานิช (2545, หน้า 13) กล่าวว่า การวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การแสวงหาความรู้ โดยการพิจารณาปรากฏการณ์สังคมจากความเป็นจริงในทุกมิติเพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น วิธีการนี้จะสนใจข้อมูลด้านความรู้สึกนึกคิด ความหมาย ค่านิยมหรืออุดมการณ์ของบุคคลนอกเหนือไปจากข้อมูลเชิงปริมาณ มักใช้เวลานานในการศึกษาติดตาม ระยะเวลา ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล และเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

เทคนิคที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

เทคนิคที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นลักษณะวิธีการดำเนินการให้ได้มาซึ่งคุณภาพของข้อมูลมีกระบวนการตามที่ กิติพัฒน์ นนทบุรีมະคຸລຸຍ (2546, หน้า 122-124 อ้างถึงใน จินฉัตร ปะโคทั่ง, 2549, หน้า 49-51) ดังนี้

1. การวิเคราะห์เอกสาร อาจทำได้ทั้งโดยวิธีการเชิงปริมาณและวิธีการเชิงคุณภาพ วิธีการเชิงปริมาณ คือ การกระทำให้ออกเอกสารได้แก่ ถ้อยคำ ประโยค หรือใจความในเอกสารเป็นจำนวนที่วัดได้ แล้วเจนนับจำนวนของถ้อยคำ ประโยค หรือใจความเหล่านั้น วิธีวิเคราะห์ข้อมูลแบบนี้ที่รู้จักกันดีคือ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ส่วนวิธีเชิงคุณภาพ คือ การตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive) จากเอกสารนั้นกล่าวประกอบเอกสารอื่น ๆ โดยอาจจะแบ่งประเภทตามเนื้อหาของเอกสารแล้วเปรียบเทียบประเภทต่าง ๆ กันด้วยก็ได้
2. การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการศึกษาค้นคว้าที่ใช้กันโดยทั่วไปในแขนงวิชาทางสังคมศาสตร์ เป็นรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ถามและผู้ตอบภายใต้กฎเกณฑ์ วัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูล เป็นการสนทนามีจุดมุ่งหมายเป็นหลัก ฉะนั้นจึงใช้โดยทั่วไป โดยไม่จำกัดว่าผู้ให้ข้อมูลมีระดับการศึกษาสูงเพียงใด ลักษณะสำคัญของการศึกษา คือ ความยืดหยุ่น ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสอธิบาย ขยายความหรือซักถามเพิ่มเติมติดต่อกัน เพื่อให้ผู้ตอบเข้าใจจุดประสงค์ของผู้สัมภาษณ์ ทั้งยังสามารถเปลี่ยนสถานการณ์หรือหาทางวกกลับ เมื่อผู้พูดตอบไม่ตรงคำถาม ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งคือในขณะที่สัมภาษณ์สามารถสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้ตอบได้ ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสสังเกตเห็นหน้าท่าทาง ความรู้สึก ปฏิกริยาที่ซ่อนเร้นไว้ในใจที่แสดงออกมาในขณะที่พูดและไม่พูด การสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

2.1 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือแบบมาตรฐาน (Structured or Standardized Interviews) เป็นการสัมภาษณ์ที่มีการกำหนดคำถามเฉพาะเจาะจงและชัดเจน หลักการและเหตุผล

ของการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง คือ ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แต่ละคนได้รับคำถามชุดเดียวกันเพื่อว่าจะสามารถเปรียบเทียบคำตอบของแต่ละคนได้สะดวกขึ้น

2.2 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างหรือปลายเปิด (Unstructured or Open Ended Interviews) เป็นวิธีการเก็บข้อมูลที่เหมาะสมที่สุด ในการเก็บรวบรวมสาระด้านการรับรู้โลกและประสบการณ์ของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ทั้งนี้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างสามารถยืดหยุ่นและลื่นไหลไปตามสถานการณ์ได้ดี มีลักษณะเป็นการรวบรวมชุดของคำถามที่สำคัญ ที่มีมาจากข้อสันนิษฐานอันหลากหลาย

2.3 การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured or Guided Interviews) เป็นประเภทที่อยู่ตรงกลางระหว่างการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับแบบไม่มีโครงสร้าง โดยจะกำหนดคำถามที่จะตัดสินใจว่าจะถามอะไรบ้าง หรือคำสำคัญ (Keyword) เป็นเครื่องชี้นำในการสัมภาษณ์ เป็นประโยชน์สำหรับการเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยหลาย ๆ คน พร้อมกับต้องการความเข้าใจลึกซึ้ง ในโลกและประสบการณ์ของแต่ละคน

3. การสังเกต หมายถึง การเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเอาใจใส่และกำหนดไว้อย่างมีระเบียบวิธี เพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นกับสิ่งอื่น จุดเด่นสำคัญของการสังเกต คือ ทำให้รู้พฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นธรรมชาติ เป็นข้อมูลตรงตามสภาพความเป็นจริง

4. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เนื่องจากการศึกษากระบวนการสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ในการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการบริหารงานวิชาการ นอกจากจะเป็นการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับฐานคิดในการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการบริหารงานวิชาการ บทบาทของผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการบริหารงานวิชาการและข้อมูลที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ แล้ว ในฐานะที่การให้ความร่วมมือเป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process) อย่างหนึ่ง จำเป็นที่ผู้วิจัยต้องศึกษาความคิดและทัศนคติร่วมกันหรือแตกต่างกันในกลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มด้วยวิธีการจัดกลุ่มสนทนา (Focus Group Discussion) ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งในการศึกษาข้อมูลตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่พลวัตของกลุ่ม (Group Dynamic) จะเป็นสิ่งกระตุ้นให้แต่ละคนในกลุ่มแสดงความคิดเห็นและทัศนะของตนออกมาอย่างเปิดเผยและจริงใจ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542, หน้า 223-231) ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาคำอธิบายเกี่ยวกับลักษณะและ

เงื่อนไข รวมทั้งกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานจากประสบการณ์ในชุมชน และศึกษาเรื่องนี้โดยวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodlogy) โดยการสัมภาษณ์ระดับลึก (Indept-Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตและจดบันทึก (Observation and Field-note) ผลการศึกษาพบว่า การสร้างความสัมพันธ์กันในลักษณะของการมีส่วนร่วมจะเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้เกิดการร่วมตัวในการเข้าเป็นหุ้นส่วนกันและสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัผลประโยชน์

วิโรจน์ สารรัตนะ (2545, หน้า 6) ได้อ้างถึงงานวิจัยของ Mort more ที่ได้รายงานผลการศึกษาที่แสดงถึงองค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผลว่าประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 12 ประการ ดังนี้ 1) ภาวะผู้นำของการบริหารโรงเรียน 2) การมีส่วนร่วมในการบริหารของหัวหน้าฝ่าย 3) การมีส่วนร่วมของครูในการวางแผนการพัฒนาและการตัดสินใจ 4) ความสามัคคีของครู 5) เน้นการเรียนรู้เป็นสำคัญ 6) มีการสอนที่ทำทหาย 7) มีสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการทำงาน 8) มีการเน้นการจัดการเรียนการสอน 9) เน้นความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน 10) มีการบันทึกข้อมูลเพื่อการวางแผนและประเมินผล 11) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองกับวิถีชีวิตใน โรงเรียน 12) มีบรรยากาศทางบวก

ลลนา บุญชื่น (2547, บทคัดย่อ) สรุปการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพด้านต่าง ๆ ของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและเพื่อทดลอง พัฒนาระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ที่กำหนด เป้าหมาย แนวทางพัฒนาตัวผู้เรียนเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยใช้กลุ่มเป้าหมายการวิจัยเป็น โรงเรียนและชุมชนบ้านสักถ่อ ตำบลหงส์หิน อำเภอบึง จังหวัดพะเยา พบว่า

1. ศักยภาพของชุมชนในการมีส่วนร่วมพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ชุมชน มีศักยภาพหลายด้าน ได้แก่ กลุ่ม/องค์กร ชุมชนมีการรวมกลุ่มในลักษณะที่เป็นกลุ่มธรรมชาติและกลุ่มทางการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมพอกพูนที่เป็นองค์ความรู้ในการพัฒนาตนเอง การดำรงชีพ การผลิตโดยการพึ่งพาช่วยเหลือกันและกัน ภูมิปัญญาด้านการอาชีพที่เป็นทักษะพื้นฐานของชุมชน คือ ทักษะด้านการเกษตร ชุมชนยังมีภูมิปัญญาในด้านประเพณีวัฒนธรรมที่สามารถพยุ่ง ดำรงรักษาไว้ซึ่งความเป็นชุมชน ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนนี้สามารถกระตุ้น ส่งเสริม และเปิดโอกาสให้ชุมชนเห็นคุณค่า ในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปลูกฝังลูกหลาน โดยเข้ามามีส่วนร่วมคิด วางแผน และร่วมเป็นผู้จัดการเรียนรู้ ชุมชนให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น มีความเป็นไปได้ในการร่วมพัฒนาในกิจกรรมและกระบวนการมีส่วนร่วม คือ

ขั้นตอนที่ 1 สมาชิกชุมชนได้ร่วมอภิปรายถึงปัญหาคุณลักษณะ พฤติกรรมของผู้เรียน ในสภาพปัจจุบันทั้งที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ รวมทั้งสภาพสังคม และปัญหาด้านจัดการ เรียนรู้ และพฤติกรรมของนักเรียนในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ 2 สมาชิกชุมชนร่วมกันอภิปรายสาเหตุของผู้เรียนในปัจจุบัน ซึ่งพบว่า ชุมชน เห็นว่านักเรียนไม่รักการทำงาน ไม่เห็นคุณค่าของงานอาชีพของผู้ปกครองในชุมชนและจึงมีความเห็น ว่าน่าจะทดลองปลูกฝังนิสัยรักการทำงาน รวมทั้งร่วมปลูกฝังทักษะการอาชีพ โดยทดลองการเรียนรู้ อาชีพการทำนาแบบผสมผสานทั้งภูมิปัญญาและเทคโนโลยีชีวภาพของท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 3 พิจารณาหาแนวทางในการแก้ปัญหาและพัฒนาผู้เรียน จากนั้นร่วมกำหนด คุณลักษณะที่พึงประสงค์และมาตรฐาน เนื้อหาสาระ และเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ และพัฒนา ทักษะทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านเจตคติ และด้านทักษะกระบวนการ รวมทั้งคุณลักษณะของ ผู้เรียนพึงประสงค์ของสถานศึกษาและชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 สมาชิกร่วมกำหนดเนื้อหาสาระ กำหนดเวลาเรียน และกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 5 ร่วมดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ โดยนักเรียนได้ร่วมฝึกทักษะอาชีพการทำนา แบบอินทรีย์ชีวภาพตามขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 6 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งผลการประเมินพบว่า กลุ่มนักเรียน ครู และผู้ปกครอง มีความพอใจในการเรียนรู้อาชีพการทำนา ถึงแม้ลูกหลานยังประกอบอาชีพทำนา ทั้งกระบวนการไม่ได้เพียงลำพัง แต่นักเรียนได้ความภูมิใจในอาชีพของตนเอง ของครอบครัวและ ชุมชน ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีของนักเรียน ครู โรงเรียน และชุมชน มีความสื่อสาร ประสาน สัมพันธ์ร่วมมือที่ดีต่อกัน

จิณฉัตร ปะ โททัง (2549, หน้า 111-114) ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนใน การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนดีเด่น โรงเรียนกันทรารมณธ์ จังหวัดศรีสะเกษ การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของ โรงเรียนดีเด่น โรงเรียนกันทรารมณธ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Reserch) ซึ่งมีประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัด การศึกษาขั้นพื้นฐานและมีเงื่อนไขการมีส่วนร่วม โดยทำการศึกษายุคคลหลักจำนวน 44 คน เลือก กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เก็บข้อมูลโดยการใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ระดับลึก (Indepth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการสังเกตและจดบันทึก (Observation and Field-note) ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของ โรงเรียน ดีเด่นมี 5 กลุ่มใหญ่ คือ 1) การมีส่วนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) การมีส่วนร่วมของ

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) การมีส่วนร่วมแบบเครือข่ายผู้ปกครองนักเรียน 4) การมีส่วนร่วมในการระดมทุน และ 5) การมีส่วนร่วมในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน โดยทั้ง 5 กลุ่มมีความเกี่ยวข้องและมีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกัน และยังพบว่ามีรูปแบบที่เป็นกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนดีเด่น 5 ประการ คือ 1) การระดมความคิด 2) การร่วมวางแผน 3) การร่วมลงมือทำ 4) การร่วมติดตามประเมินผล 5) การรับประโยชน์ร่วมกัน ส่วนเงื่อนไขการมีส่วนร่วมชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนดีเด่น พบว่า เงื่อนไขการมีส่วนร่วมมากของชุมชน ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นเงื่อนไขส่งเสริมและสนับสนุนอยู่ 5 ประการ คือ 1) การมีผู้นำทางศาสนาให้การสนับสนุนและเห็นความสำคัญของการศึกษา 2) ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้นำชุมชนช่วยเหลือสนับสนุนอย่างจริงจัง 3) การมีการรวมกลุ่มกันเองในชุมชนหลายกลุ่ม 4) คณะครู มีความสามัคคีและร่วมพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และ 5) ผู้บริหารเป็นที่ยอมรับของคณะครูและชุมชน ส่วนเงื่อนไขการมีส่วนร่วมน้อยของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่ามี 2 ประการ คือ 1) ชุมชนขาดความรู้เรื่องการดำเนินการของโรงเรียนในเรื่องการจัดการเรียนการสอน 2) เงื่อนไขเกี่ยวกับระบบราชการ

สุดา เนตรสว่าง (2549, หน้า 91-104) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษา การติ๊กลองปูจา โรงเรียนเวียงตาลพิทยาคม จังหวัดลำปาง การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการให้ความหมายของการธำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นและศึกษาการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ศึกษากรณี “การติ๊กลองปูจา” ของครูชาวบ้านให้แก่ักเรียน โรงเรียนเวียงตาลพิทยาคม ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชนจำนวน 25 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ระดับลึก (Indepth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และบันทึกภาคสนาม (Participant Observation and Field-note) และวิพากษ์การมีส่วนร่วมด้วยเทคนิคกระบวนการมีส่วนร่วมแบบ AIC ผลการวิจัยพบว่า การให้ความหมายของการธำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความเชื่อ ความศรัทธา การรวมกลุ่มของคนในชุมชน ความรู้สึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรม และความร่วมมือในการถ่ายทอดองค์ความรู้ของท้องถิ่น การมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีการติ๊กลองปูจา ประกอบด้วย การสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกัน การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมระดมทุน การร่วมติดตามและประเมินผล ร่วมชื่นชมรับประโยชน์และการกระชับความสัมพันธ์กับชุมชนและโรงเรียน ซึ่งส่วนใหญ่สอดคล้องกับกระบวนการมีส่วนร่วมแบบ AIC ยกเว้นการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันยังไม่มีชัดเจน กระบวนการดังกล่าว จึงสามารถใช้เป็นแนวทางในการธำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นในกรณีอื่นได้

ไตรวุฒิ พลรักษา (2550, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารงานโรงเรียนบ้านวาริอุดม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 5 ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารงานโรงเรียนก่อนการดำเนินการจัดอบรมให้ความรู้แก่ประชาชน พบว่า

1.1 ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดที่ศึกษาได้ จำนวน 178 คน ส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 31-40 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา และประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม

1.2 สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารงานโรงเรียนโดยรวมและรายด้านคือ ด้านงานงบประมาณ ด้านงานบริหารทั่วไป ด้านงานบุคลากร และด้านงานวิชาการ ตามลำดับมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย

2. ผลการจัดประชุมชี้แจงให้ความรู้แก่ชุมชน เรื่อง “บทบาทของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารงานโรงเรียน” พบว่า ผู้ปกครองนักเรียนและชุมชนที่เข้าร่วมประชุม ได้รับทราบบทบาทหน้าที่ในการบริหารงานของโรงเรียนและได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ การวางแผนพัฒนาโรงเรียนในภารกิจของโรงเรียน

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารงานโรงเรียน หลังการดำเนินการจัดอบรมให้ความรู้แก่ประชาชน พบว่า

3.1 ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดที่ศึกษาได้ จำนวน 167 คน ส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 31-40 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา และประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม

3.2 สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารงานโรงเรียนโดยรวมและรายด้านคือ ด้านงานงบประมาณ ด้านงานบริหารทั่วไป และด้านงานบุคลากร มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านงานวิชาการ มีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง

พงษ์เทพ ทับทิม (2552, หน้า 69-71) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในโรงเรียนบ้านคลองสิบสอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปราจีนบุรี การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในโรงเรียนบ้านคลองสิบสอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปราจีนบุรี และเสนอแนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า

1. ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับมากทุกด้าน โดยมีส่วนร่วมด้านการวางแผน ด้านการจัดสรรทรัพยากร ด้านประสานงาน ด้านการประเมินผลและด้านการดำเนินการตามแผนจากมากไปหาน้อย ตามลำดับ

2. แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามข้อเสนอแนะของชุมชน ได้แก่ การสร้างความโปร่งใสในการดำเนินงานทางการเงิน การสร้างความเข้าใจในการมีส่วนร่วมของชุมชน และการให้ข้อมูลกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

วิรุฬห์ นาคำภา (2552, หน้า 72-74) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนวังดินสอ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปราจีนบุรี เขต 2

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในโรงเรียนบ้านวังดินสอ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปราจีนบุรี เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า

1. ชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษาขั้นพื้นฐานอยู่ในระดับน้อยทุกด้าน โดยมีส่วนร่วมด้านการบริหารงานบุคคล ด้านการบริหารงานทั่วไป ด้านวิชาการ และด้านงบประมาณ จากน้อยไปหามากตามลำดับ

2. แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามข้อเสนอแนะของชุมชน ได้แก่ การให้ข้อมูลชุมชนเกี่ยวกับบทบาท และหน้าที่ของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน การสร้างความโปร่งใสในการดำเนินการทางการเงิน การประชาสัมพันธ์งานต่าง ๆ ของโรงเรียน และการสร้างโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

จากการศึกษายานวิจัยในประเทศ สรุปได้ว่าการจัดการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น โรงเรียนไม่สามารถจัดได้โดยลำพังจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน การจัดสรรทรัพยากร ประสานงาน การประเมินผลและดำเนินการตามแผน ซึ่งการเข้ามาของชุมชนจะมีลักษณะและเงื่อนไขที่แตกต่างกัน เป็นกรณีที่น่าสนใจสำหรับผู้วิจัย จำเป็นจะต้องศึกษา

งานวิจัยต่างประเทศ

บาร์นส์ (Barnes, 1995, p. 3152-A) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนของผู้ปกครองนักเรียน พบว่า การมีส่วนร่วมกับการเรียนการสอนของโรงเรียน โดยอุดมคติแล้ว ผู้ปกครองต้องการมีบทบาทที่โรงเรียนหรือในชั้นเรียน แม้ว่าจริง ๆ แล้วการมีส่วนร่วมของพวกเขาจะไม่เป็นไปตามอุดมคติดังกล่าวและได้พบว่าผู้ปกครองยังมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนที่บ้านด้วย การศึกษาครั้งนี้ให้หลักฐานเพิ่มเติมว่าบิดามารดา ชาวอเมริกัน-แอฟริกันเห็นคุณค่าของการศึกษา และเห็นว่าโรงเรียนจำเป็นต้องตระหนักถึงความคาดหวังด้านการศึกษาและวัฒนธรรมของผู้ปกครองด้วย

แอบเดล ฮาดิ (Abdel Hady, 1997 อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2537, หน้า 185) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารการศึกษาในประเทศอียิปต์ ได้แสดงให้เห็นว่าการ

มีส่วนร่วมของชุมชน เป็นหลักสำคัญของประชาธิปไตย จำเป็นต้องปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนควรกำหนดเป้าหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนช่องทางการสื่อสารระหว่างประชาชนกับสถานศึกษาประเด็นหรือกิจกรรมที่ประชาชนควรมีส่วนร่วม

แมรี (Marie, 1998) ได้ศึกษาค้นคว้าธรรมชาติของความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาเฉพาะกรณี โรงเรียนและชุมชนของชวานามิเบีย มีจุดประสงค์สนับสนุนงานประชาสัมพันธ์การศึกษา ชุมชนคือการร่วมมือกันระหว่าง โรงเรียนและชุมชนรอบข้าง ซึ่งได้ช่วยเพิ่มคุณภาพและความสัมพันธ์ทางการศึกษา ซึ่งก่อนชาวยุโรปจะเข้ามาติดต่อกับนามิเบีย (Namibia) ชุมชนได้เป็นตัวแทนทางการศึกษาโดยตรง และขั้นต้น คือ ฝึกให้คนหนุ่มสาวให้มีความรับผิดชอบช่วยเหลือกัน ในชุมชนในช่วงปี ค.ศ. 1800 การศึกษาในยุโรปได้เริ่มมีบทบาทการศึกษาในชุมชน ปัจจุบันกระทรวงศึกษาและวัฒนธรรมของนามิเบีย (MBEC) ได้ร่วมมือกันกับผู้ลงทุนทางการศึกษาและการค้นคว้าวิจัยให้เห็นว่าการร่วมมือระหว่างผู้ลงทุนทางการศึกษาจะทำให้จุดประสงค์ทางการศึกษาของชาติประสบผลสำเร็จได้

บรูซ (Bruce, 1999, p. 6028-A) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของครูใหญ่ในโรงเรียนประถมศึกษา เกี่ยวกับความสัมพันธ์ชุมชน พบว่า ความคาดหวังของ โรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่จะมีส่วนร่วมกับทาง โรงเรียนสำหรับความคาดหวังของครูใหญ่ในโรงเรียนประถมนั้น ผลการวิจัยพบว่า ครูใหญ่คาดหวังที่จะทำให้ผู้ปกครองของนักเรียนได้มีส่วนร่วมระหว่าง โรงเรียนกับครูเรียนรู้ การอบรมสอนเด็กให้มากขึ้นให้การทำงานมีความคาบเกี่ยวกับ โรงเรียนชุมชน และต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของเด็กด้วยครูและผู้ปกครองมีความต้องการที่จะให้ครูใหญ่มีที่พักหรืออยู่อาศัยภายในบริเวณ โรงเรียน ครูใหญ่มีความเห็นว่า การสื่อความหมายระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีอุปสรรคอยู่อย่างหนึ่ง คือ การที่ทำให้ความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเนื่องจากการถ่ายทอดข่าว หรือการส่งข่าวเกิดความผิดพลาด

โกลด์ (Gold, 2000, p. 295) ได้ศึกษาการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาระดับมัธยมโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยเน้นการให้ความร่วมมือระหว่างชุมชน ผู้ปกครอง และนักการศึกษา ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปการศึกษาในรัฐฟิลาเดลเฟีย ผลการศึกษาพบว่า การจัดการของชุมชนเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ปกครอง ครอบครัวกับ โรงเรียน เพื่อเป้าหมายในการเสริมสร้างการอ่านออกเขียนได้ และการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับชุมชน ทำให้ผู้ปกครองได้รับความรู้เกี่ยวกับชุมชน ดังนั้น การสร้างหุ้นส่วนและความร่วมมือระหว่างผู้ปกครองกับนักการศึกษา ทำให้เกิดทรัพยากรที่มีคุณค่าทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรมให้แก่โรงเรียน

จากการศึกษางานวิจัยต่างประเทศดังกล่าว สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษา เพราะสถานศึกษาและชุมชนเป็นสถาบันที่มีความใกล้ชิดกัน อาศัยความร่วมมือกันในทุกฝ่ายทั้งในระดับนโยบายจนถึงระดับปฏิบัติ มีการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการมายังหน่วยปฏิบัติในสถานศึกษามากขึ้น และที่สำคัญการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการบริหารงานวิชาการเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้การจัดการเรียนรู้บรรลุเป้าหมายของการจัดการศึกษาได้ เป็นลักษณะที่ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษา